

Питання відбору міжгалузевої термінології для навчання усного двостороннього перекладу

С. С. Коломієць, Л. В. Гурєєва

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: ludmila.goureyeva@gmail.com

Paper received 27.04.18; Accepted for publication 02.05.18.

<http://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-164VI68-06>

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан досліджень міжгалузевої термінології для навчання усного двостороннього перекладу. Обґрунтовано важливість визначення критеріїв відбору міжгалузевої термінології в рамках курсу навчання майбутніх перекладачів. Проведено аналіз фундаментальних досліджень термінологічних одиниць фахових мов, визначено основні проблеми відбору лексичного матеріалу для навчання усного двостороннього перекладу міжгалузевої термінології.

Ключові слова: усний двосторонній переклад, міжгалузева термінологія, лексичний мінімум, терміносистема, методика навчання.

Вступ. Питання відбору лексичного матеріалу для навчання усного двостороннього перекладу потребує особливої уваги, оскільки науково-технічний переклад характеризується великою кількістю термінологічної лексики.

Лінгвісти почали досліджувати науково-технічну мову відносно нещодавно, з 40-х років ХХ ст., проте сучасна мова науки та техніки вже стала самостійним об'єктом дослідження. Нові завдання, що постають перед прикладним мовознавством внаслідок сучасної науково-технічної революції посилили інтерес до науково-технічного тексту. В основі рішення різних практичних задач лежить багатоаспектний аналіз наукового тексту як сукупності різних текстів даної галузі знання.

Мова науки поєднує штучну і природну мови, при цьому штучний аспект функціонує в рамках термінології. Система мови поєднує багато різних систем. По-перше, це власне мовні системи - фонологічна, морфологічна, синтаксична, лексико-семантична. Такі системи відображають різні рівні внутрішньої побудови мови. По-друге, сюди входить низка функціональних систем і підсистем, наприклад, система мови науки та техніки, система стандартної літературної мови, тощо. Таким чином, система мови являє собою складну ієрархічну систему. В.М. Лейчик визначає термін як лексичну одиницю певної мови для спеціальних цілей, яка позначає загальне, конкретне або абстрактне поняття теорії певної спеціальної сфери знань або діяльності [4, с. 31–32]. Отже, можна стверджувати, що терміни фігурують тільки у фаховій мові.

Не зважаючи на велику кількість фундаментальних досліджень термінологічної лексики фахових мов, питання формулювання єдиних дефініцій наукових понять, усунення двозначностей в тлумаченні термінів, особливо коли професійне спілкування охоплює декілька галузей знань, залишається невирішеним. Це є особливо актуальним для англійської мови, оскільки її термінологія є важливим елементом міжнародного співробітництва та багатьох складових міжнародного інформаційного обміну.

Короткий огляд публікацій за темою. Значний внесок у розробку термінологічної проблематики внесли Д.С. Лотте, О.О. Реформатський, Г.О. Винокур, Т.Л. Канделакі, В.Г. Гак та ін. Науковий інтерес до досліджень термінології не зменшується і сьогодні, що відображається у роботах сучасних лінгвістів Е.Ф. Скороходька, Т.Р. Кияка, Б.А. Татарінова, С.В. Гриневича, В.М. Лейчика, В.П. Даниленка, З.П. Комаро-

ва, С.Д. Шелова і ін. Проте, питанню міжгалузевої термінології приділяється недостатньо уваги, про що свідчить відсутність робіт з власне міжгалузевої тематики та розроблених термінологічних мінімумів для навчання майбутніх перекладачів.

Метою статті є аналіз сучасних питань відбору термінології для навчання усного двостороннього перекладу.

Аналіз відбору міжгалузевої термінології для навчання усного двостороннього перекладу. Терміносистеми, що функціонують у певній технічній галузі, мають спільний термінологічний фонд. Залежно від ступеня спеціалізації значення терміни поділяються на три групи: загальнонаукові, міжгалузеві та вузькоспеціальні [4, с. 32].

Загальнонаукові терміни являють собою загально-вживані слова, що набули значного поширення та не мають ніякого спеціального змісту і живаються майже в усіх галузевих терміносистемах. А.В. Корж зауважує, що такі терміни не завжди зручні, оскільки через свою багатозначність допускають різні тлумачення. Використання таких термінів є доцільним, якщо їх значення не викликає сумнівів у певному контексті [3, с. 90]. До цієї категорії належить і загальнотехнічна термінологія.

Міжгалузеві терміни - це терміни, які використовуються в кількох споріднених або й віддалених галузях (наприклад, енергетика має термінологію, спільну з іншими природничими та точними науками) [9, с. 518]. В.М. Лейчик визначає міжгалузеву термінологію як групу термінів, які використовуються відразу в двох або декількох термінологічних системах, та зазначає, що в основному, в цю групу входять базові поняття, які підходять відразу для декількох галузей науки. [4, с. 32]

Шевчук С.В. визначає вузькоспеціальні терміни як слова чи словосполучення, що позначають поняття, які відображають специфіку певної, конкретної, галузі. Для цих термінів характерна семантична конкретність, однозначність [9, с. 518].

У термінології будь-якої предметної області завжди присутні одиниці, розділені на вузькоспеціальні і загальнонаукові терміни, а також інші категорії одиниць. Зазвичай в організації термінології можна відстежити центричну систему термінів в рамках термінологічного поля, де центром будуть вузькоспеціальні терміни, а периферією - загальнонаукові. На будь-якому етапі розвитку науки поле має відносно стабільний характер і здатне до змін, які пов'язані як з природним властивістю мови до зміни та розвитку, так і зростанням наукових

знань.

Функціонування міжгалузевих термінів у термінологічному полі доводить, що оскільки центрична модель поля не встановлює жорстких кордонів між полями, і якщо виходити з позиції відкритості полів для взаємодії один з одним, знаходження вузькоспеціальних термінів на периферії, розумно припустити, що міжгалузевим термінам відводиться місце між загальнонауковими і вузькоспеціальними термінами, в межах ближньої периферії поля. Відкритість і безперервність семантичного простору припускає вільний рух одиниць, тобто будь-які терміни, що належать до одного поля, здатні згодом пересуватися в інші. Ті ж з них, перш за все вузькоспеціальні, які не переходять в інші поля, також не позбавлені такої можливості і мають потенціал для переміщення. Таким чином, наявність міжгалузевих термінів дозволяє відносити їх відразу до декількох термінологічних полів. Багатозначність термінів в значній мірі ускладнює проблему визначення меж термінологічного поля. Проте введення поняття міжгалузевого полісемантичного терміну, тобто багатозначного терміну, значення якого відноситься до різних сфер знань, об'єднаних наявністю прямого або опосередкованого зв'язку між значеннями, дозволяє відносити їх відразу до кількох термінологічних систем.

Терміносистема енергетики залежить від структури самої дисципліни, а оскільки вона є наукою міждисциплінарною, її предмет не можна відокремлювати від предмета тих наук, в які вона проникає. Надбання цих наук впливають безпосередньо на розвиток енергетики, яка використовує також методи досліджень, загальні для багатьох наук. Це дає зробити висновок, що енергетичний понятійний апарат входить до складу терміносистем тих наук, з якими ця наука співпрацює, і навпаки, енергетика активно використовує терміни інших наук. [7, с. 12-17].

Визначальною специфікою комунікативної діяльності в рамках енергетики є міждисциплінарні запозичення. Явище синонімії, таким чином, відображає не тільки суб'єктивне прагнення представників різних наукових шкіл до своєрідності позначення ідентичного змісту, але і об'єктивно притаманну науці тенденцію до уточнення найменування об'єкта в міру пізнання його властивостей і відносин до інших об'єктів. Широка представленість синонімів у англійській терміносистемі енергетики також обумовлена бажанням фахівців висловити тонкі нюанси понять дисципліни, що вивчається, що в дійсності веде до збагачення термінології. За допомогою синонімів вчені отримують можливість описати широкий комплекс значень різними термінами, враховуючи їх відтінки. Наявність великої кількості синонімів можна пояснити сильним впливом споріднених наук (хімії, екології) на терміносистему енергетики. Поряд з цим постійно з'являються нові розробки англійських і американських енергетиків, англійські назви яких важко відразу перекласти українською мовою. Коли все ж знаходиться адекватний перекладацький еквівалент, то виявляється, що запозичений термін настільки міцно укорінився в даній термінології, що обидва терміни продовжують спільне існування, причому термін, утворений на первинному мовному матеріалі, не завжди займає провідні позиції.

Характерною рисою міжгалузевої терміносистеми енергетики є багатозначність термінів, що обумовлено

комунікативними і когнітивними особливостями даної сфери: різний рівень компетентності учасників комунікації, можливість різного концептуального осмислення одного й того ж поняття представниками різних дисциплін, стрімкий технічний прогрес, в результаті якого термін набуває додаткового значення. Неминучим наслідком є певна асиметрія зв'язків між науковими поняттями даної області і термінами. Свідченням такої асиметрії є наявність внутрішньосистемної омонімії, представлені в більшості випадків скороченими термінами. Багатозначні терміни зустрічаються в усіх сегментах терміносистеми, що дозволяє говорити про різні варіанти полісемії: внутрішньогалузева, міжгалузева полісемія і полісемія з виходом за межі спеціальної галузі [7, с. 70-94].

З метою розробки дистанційного курсу для майбутніх перекладачів усного двостороннього перекладу автор прийняв за центр термінологічне поле енергетики, яка перетинається, та водночас складається з термінологічних полів екології, фізики, хімії та математики.

Результати та їх обговорення. Критерії відбору матеріалу визначають доцільність використання певних лексичних одиниць в якості навчального матеріалу для навчання усного двостороннього перекладу міжгалузевої термінології. Формуючи поля термінів для навчання майбутніх перекладачів усного двостороннього перекладу міжгалузевої термінології автор спирався на багатогранну модель, запропоновану В. А. Бухбіндером [5, с. 167], та визначив основні критерії — семантичну цінність та сполучуваність, а також другорядні критерії — тематичну приналежність та частотність. У межах даного дослідження було детально розглянуто вищезазначені критерії.

Семантична цінність представляє собою критерій відбору лексики, який полягає у виділенні слів, які позначають найбільш важливі поняття з різних сфер спілкування, що представляють інтерес для конкретної групи учнів [1, с. 271]. Було виділено два ключових моменти: кількість груп, до яких входить поняття, і характер входження терміну або терміносполучення [6, с. 156]. Таким чином, було сформовано п'ять груп з термінологічних полів енергетики, екології, фізики, хімії та математики відповідно, а характер входження до певної групи залежав від того, чи є поняття основним для даної групи.

У словнику методичних термінів Е. Г. Азімова та А. Н. Щукіна сполучуваність визначається як лінгвістичний принцип відбору лексики в навчальних цілях, та зазначається, що здатність слова поєднуватися з великою кількістю інших слів має значення при відборі лексики в навчальних цілях. Чим більше можливостей у слова поєднуватися з іншими словами, тим воно цінніше для вивчення мови [1, с. 289]. Оскільки терміни та терміносполучення відбирались в межах п'яти вищезазначених груп, сполучуваність обмежувалась змістовою сполучуваністю слів. Відповідно, для відбору термінів за цим критерієм підраховувалась кількість схем сполучуваності, а в середині кожної схеми — необмеженість, обмеженість та одиничність сполучуваності [6, с. 158].

Принцип тематичної приналежності полягав в обмеженні відбору термінологічних одиниць та терміносполучень п'ятьма вищезазначеними групами.

У словнику Е. Г. Азімова та А. Н. Щукіна під частотністю розуміється врахування сумарної кількості вживання того чи іншого слова [1, с. 346]. Показник частотності визначався на базі даних словника «Мультитран»

[2]. Словникова база «Мультитран» створена шляхом сканування, розпізнавання і перероблювання великої кількості паперових словників і об'єднання отриманих перекладів слів в єдину базу даних. У всіх частинах словника зібрано понад 5 мільйонів термінів з більш ніж 800 галузей, а також онлайн версію «Мультитран» безпосередньо на сайті поповнюються більше ніж 1000 діючих перекладачів. Можливість автоматично визначити показник частотності допомогла створити термінологічний мінімум для навчання студентів усного двостороннього перекладу міжгалузевої термінології.

Слідом за В. А. Бухбіндером вважаємо, що терміни не варто розглядати окремо у кожному з виділених вище аспектів, оскільки це має дещо штучний характер [6, с. 160]. Відповідно, при відборі термінологічних одиниць та терміносполучень враховувались одночасно всі вищезазначені критерії.

Л. Л. Нелюбін пропонує для загального курсу військового перекладу, який розрахований на 260 навчальних аудиторних годин і 130 годин самостійної роботи, використовувати термінологічний мінімум близько 2500-3000 термінів [8, с. 5] В середньому, дистанційний курс

для навчання усного двостороннього перекладу міжгалузевої термінології, що переважно базується на самостійній роботі, розрахований на 20 годин. Таким чином автор пропонує термінологічний мінімум, що містить 1000 полісемантичних термінів, які функціонують у галузі енергетики, хімії, фізики, екології та математики, та 500 вузькогалузових термінів у сфері енергетики.

Висновки. У статті проаналізовано сучасний стан досліджень у сфері міжгалузевої термінології для навчання усного двостороннього перекладу та обґрунтовано важливість визначення критеріїв відбору міжгалузевої термінології в рамках курсу навчання майбутніх перекладачів. Проведений аналіз доводить, що не зважаючи на значну кількість фундаментальних досліджень термінологічних одиниць фахових мов, проблема формулювання єдиних визначень наукових понять та усунення двозначностей в тлумаченні міжгалузових термінів залишається невирішеним. Автором запропоновано критерії відбору міжгалузевої термінології для підвищення ефективності навчання усного двостороннього перекладу та якості підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – М.: Издательство ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Електронний словник Мультитран [Електронний ресурс] / Мультитран. – Текст. дан. – 2018. – Режим доступу: <https://www.multitran.com/> (26.04.2018). – Назва з екрана.
3. Корж А.В. Ділова українська мова для юристів. – К., 2002. – 176с.
4. Лейчик В.М. Терминоведение: Предмет, методы, структура / В.М. Лейчик/Изд.2-е, испр. и доп.–М.: КомКнига, 2006.–256с.
5. Основы методики преподавания иностранных языков / Grundlagen der Methodik des Fremdsprachenunterrichts: [Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. /И. М. Берман, В. А. Бухбиндер, В. М. Плахотник]; под ред. В. А. Бухбиндера, В. Штраусса. Киев; Лейпциг: Вища школа, 1986. 335 с.
6. Очерки методики обучения устной речи на иностранных языках / В.А. Бухбиндер. – Киев: Вища школа. Изд-во при Киев. ун-те, 1980. – 248 с.
7. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу) / Е. Ф. Скороходько. – К.: Логос, 2006. – 99 с.
8. Учебник военного перевода. Английский язык. Общий курс Автор: Нелюбин Л.Л., Дормидонтов А.А., Васильченко А.А. Издательство: Воениздат. — 1981, 380 с.
9. Шевчук С.В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням : Підручник. - 2-ге вид., виправ і доповнен. - К Алерта, 2011 -696 с.

REFERENCES

1. Azimov E.G., Shchukin A.N. New Dictionary of Methodological Terms and Concepts. (Theory and Practice of Language Teaching) – М.: Publishing. House IKAR, 2009. – 448 p. [in Rus.]
2. Multitran Online Dictionary: <https://www.multitran.com/>
3. Korzh A.V. Business English for Lawyers. – К., 2002. – 176 c. [in Ukrainian]
4. Leichik V.M. Terminology: Subject, methods, structure / V.M. Leichik / 2nd edition, corrected and edited. - М.: ComKniga, 2006. – 256 p. [in Rus.]
5. Fundamentals of the Methodology of Teaching Foreign Languages: Grundlagen der Methodik des Fremdsprachenunterrichts: [Textbooks for Institutes and Faculties of Foreign Languages /I.M. Berman, V.A. Bukhbinder, V.M. Plakhotnik / V. A. Bukhbinder]; edited by V.A. Bukhbinder, V. Shtraus. Kiev; Leipzig: Vysshaya Shkola, 1986.335 p. [in Rus.]
6. Outline of Foreign Language Oral Speech Teaching Methodology / V. A. Bukhbinder. Kyiv: Vysshaya Shkola. Kiev University Publishing House, 1980, – 248 p. [in Rus.]
7. Skorokhodko E. F. Term in the scientific text (creation of term-centric theory of scientific discourse) / E. F. Skorokhodko. – К.:Logos, 2006. – 99 p. [in Ukrainian]
8. Textbook on military translation. English. General course. Nelyubin L.L., Dormidontov A.A., Vasilchenko A.A. – М.: Voenizdat. — 1981, 380 p. [in Rus.]
9. Shevchuk S.V., Klymenko I.V. Ukrainian Language for Professional Purposes: Textbook. - 2nd edition., corrected and edited. – К.: Alerta, 2011 -696 p. [in Ukrainian]

The issues of selecting interdisciplinary terminology for the bilateral interpreting teaching

S. S. Kolomiets, L. V. Guryeyeva

Abstract. The article analyzes the current state of interdisciplinary terminology research for teaching bilateral interpreting. The importance of defining the criteria for interdisciplinary terminology selection within the framework of the training course for future interpreters is substantiated. The analysis of fundamental studies of terminological items of professional languages is carried out, the main problems of selection of lexical material for teaching bilateral interpreting of interdisciplinary terminology is determined.

Keywords: *bilateral interrelating, interdisciplinary terminology, basic vocabulary, term system, teaching methodology.*

Вопросы отбора межотраслевой терминологии для обучения устному двустороннему переводу

С. С. Коломиец, Л. В. Гуреева

Аннотация. В статье проанализировано современное состояние исследований межотраслевой терминологии для обучения устному двустороннему переводу. Обоснована важность определения критериев отбора межотраслевой терминологии в рамках курса обучения будущих переводчиков. Проведен анализ фундаментальных исследований терминологических единиц профессиональных языков, определены основные проблемы отбора лексического материала для обучения устному двустороннему переводу межотраслевой терминологии.

Ключевые слова: *устный двусторонний перевод, межотраслевая терминология, лексический минимум, терминосистема, методика обучения.*